

ALGYÓGY – GEOAGIU – GERGERSDORF

Láng Zsolt

RÉTEGEK

Algyógy református templomának bejáratát két római kőoroszlán őrzi, a körtemplom, a Rotunda a 11. században épült, Kún Kocsárd, a Szapolyai János számára Szatmár várát visszafoglaló székely hadfi 1535-ben emelt kúriájában működik ma az Alexandru Borzáról (a kolozsvári botanikus kert alapítójáról) elnevezett mezőgazdasági kollégium, ahol a siitaka nevű gyógyhatású japán gomba (magyarul: illatos fagomba) termesztésével foglalkoznak. A régi református iskolában 1990 után keresztyén ifjúsági központ nyílt, évente többtucatnyi erdélyi diák nyaral itt. A város ortodox temploma 1528-ban épült fel, pár évvel később Szapolyai János felesége, Izabella királyné ortodox püspökséget alapított itt. A várostól délre Germisara, a római castrum maradványai fehérlenek, két kilométerrel feljebb a vasmunkások számára 1908-ban létrehozott százágvas tüdőgondozó ma is funkcionál (kertjében szintén megcsodálható egy római kőoroszlán). Algyógy Csigmó felőli bejáratánál a Gyógy-patak partján a digesztornak nevezett zsúfolt cigánytelep húzódik legalább másfél kilométeren keresztül, a Gyalomár felőli bejáratánál az eurós támogatásokból meggazdagodott állattenyésztők gipszosztlánokkal díszített házaiban gyönyörködhetünk.

De hogy hol is vagyunk a térképen? Gyulafehérvár és Déva között félúton, vagy közelebbről Szászsebes és Piski között, Szászvárossal srégen vizavi, a Maros jobb partján.

Kazinczy Ferenc 1816-ban utazott Erdélybe barátai, Wesselényi Miklós, Cserei Farkas, Döbrentei Gábor, a sárospataki professzorságból visszaköltözött Sipos Pál, illetve nem utolsósorban gróf Gyulay Ferenc özvegye, Kácsándy Zsuzsánna („az édes, édes Süsie”, aki iránt harminc évvel korábban örök szerelemre lobbant) meghívására. Élményeiről az *Erdélyi levelek*-ben számol be: „Szébb napokat, ha ide nem számolom, amit a szerelem ada, sohasem éltem. A hideg Sztrigy (Sargetia) dél felé a havasokból siet a völgybe, s a grófné kertje alatt omlik eggyé az itt sebesen elfutó Marossal, az erdélyi vizek fejedelmével... Kijövök a szobából, s a grófnét fehér öltözetében, magányosan látom ülni a Maros szélén, kedvelt fája alatt, míg há-

rom barátnéi s a gyermekem a pázsiton játszadoznak. Akkor sebesen futok le a kert ormáról, hogy körükben újra láthassam magamat, s újra éljem élettemnek eltűnt szép örömeit.” Algyógyra is átkocsiznak, felsétálnak a víz-eséshez, a Kaszkadához, megcsodálják a gőzölgő vízfüggönyt, a legyezőszerűen szétnyíló drapériát. De amire leginkább rácsodálkozik ezen a vidéken, az nem a természet, nem a fentmaradt római kori szobrok és építmények, nem a dicső magyar múlt, a Hunyadiak korának emblematisztikus helyei. Mint-ha csupán ekkor, itt venné észre az Erdélyben élő románságot. Eleddig megvetéssel kevert félelem volt benne, állandó rettegés a rémtörténetekben szereplő kegyetlen útonállóktól, rablóktól stb., de most valami megváltozik. Úgylehet, a táj melegsége, az illatosan párolgó termálvizek felolvasztják tartózkodását, és bár előítéletei nem tűnnek el, empátiával tekint a szekere elöl félreálló, riadt szemű asszonyokra, a hajlongó, kucsmájukat fejükről lekapó, sokféleképp megnyomorított jobbágyokra. Barátai kíséretében néhány román családot is meglátogat, igaz, a megvizitáltak annyira megilletődöttek, hogy félszegen álldogálnak egyik lábukról a másikra. Feljegyzett néhány román éneket is, barátainak nem túl sikeres fordítását mellékelve: „Zike csínye cse o zicse. Szóra misze kágye mié. Krépe dráku gye nyekász , Jó gye szóra nu ma lász. Akárki bármit mondjon, Engem illet a húgom. Pukkanj, ördög, mérgebben, Húgom én nem ereszttem.” Es leír egy találkozást, amikor szembejött velük egy román asszony, jellegzetes ráncozású parasztingben, és zsákja, tarisznyája nem lévén, a leszedett szilvát a kebelébe gyűjtötte. Kazinczy-ékkal szembetalálkozva, onnan, inge belsejéből kínálta meg őket az apró szemű mádai szilvával, amely mintha az asszony meleg, puha és édes húsa lett volna... (Kazinczy a megjelent élménybeszámolójában nem pontosan így mondja. „Egy vén asszony végig jöve az utcán, s egy fiatalabb összetalálkozték vele. Ez amannak mellén félre rántá ingét, s kimarkolván onnan a szilvát, enni kezde előttünk. El kelle fordulnom az undok látástól. A vén asszony tele tömte volt ingét gyümölcseivel, s szabad kézzel mene haza felé szilvásából, eltöltve mint a dob.” Így írja le a *Levelekben*, amelyet publikálása előtt barátokkal, írókollégákkal alaposan átnézetett, én viszont azt gondolom, a valóságban úgy történt, hogy ő is vett a hamvas és forró szilvából, Süsie még mindig igézö b6r6re gondolva.)

A mádai szilva ma is terem, és az Algyógy környékén élő román asszonyságot, ezek a „reng6mellű mujerék” jeles alkalmakkor ma is felöltik ingüket („ie”-nek nevezik, ejtsd: ije). Talán az egészen különleges algyógyi kend6viselet is szokásban van még. Török bégek süvegére hasonlító, ámbár nem nemezből, hanem gyolcsból készült kend6. Sajátosan kötik fel, úgy néz

ki, mintha viselője fehér lámpabúrát hordana a fején. A Kaszkáda is zubog még Algyógy és Feredőgyógy határában, és ha van elég bátorságunk, télen is beállhatunk alá, mert a vize kemény fagyokban sem hűl hús fok alá. A szilva nevét adó Máda Feredőgyógytól feljebb, a bővizű Mare patak vájta hágó bejáratánál megbúvó falu, isten háta mögötti település, katun, ahogy románul az efféle helyeket nevezik, utalva a homoktövisre (katina), amely szintén elhagyatott helyeken terem. A falu végében impozáns, piros téglás magház, káprázatos épület, gazdag német vidéken is állhatna.

Anselm Kiefer különféle anyagok rétegeit egymásra applikálva „festi” az emlékezet metaforáit. Algyógyon öt-hat réteg rakódott egymásra, és egyik sem fedi teljesen az alatta lévőket. Háromezer év a jelen terjedelme. Feredőgyógyon a római termában láthatók azok a kőpadok, ahol a vízben elmerülő ülepek nyugodtak, és koptatták tükörsimára a mészkövet. Itt még ma is találni elhullajtott római érméket, Diana-fejű csatokat, apró ezüst és bronz mütyürüket. A kortárs tudat nemigen fogadja el azt a tényt, hogy az ember halandó. Az érzékek finomodásával egyre nagyobb időtartamot képes átfogni, és az érzékelés kitágításának egyik leghatékonyabb eszköze a lemeztelenedés, a szomjas pórusok szabaddá tétele. Borszék az elhullajtott havikötők, Bázna a letépett terkott hálóingek, Buziás a szélgörgette krinolinok, Bálványos a libabőrös vászongatyák, Szováta a szétfeszítő korcok lelőhelye, Feredőgyógy a megkövesedett tógafoszlányoké. Megvannak a római kővezetékek, amelyeken keresztül a külső medencékbe vezették a vizet, megvannak a későbbi, a Monarchia-beli, illetve a szocializmuskori módosítások is. Az ötvenes években a lupényi bányászok valamit kerestek a terma oldalában, beomlott járatot hagytak maguk után: denevérek nappali szállása. A terma körül persze számtalan szállodát felhúztak a hetvenes években, a szocialista építészet reménytelen betonblokkjait. Még szerencse, hogy a rómaiaknak nem volt sem eszkavátoruk, sem óriásdarujuk, sem túlnépesegett proletariátusuk.

A földből táplálkozó kutak vize harminchárom latinul felsorolt betegséget gyógyít. Az ötös számú kút a leglátogatottabb, mert ennek karvasztagságú sugárban feltörő vize a testi élvezetek csimborasszóját, a szerelmet táplálja. Az elfolyó víz patakjában télen is dagadt szárú, húsos levelű növények erdeje hullámszik, a vizek fölé hajló faágakon már februárban megjelennek a virágok.